

УДК 37:39:81'246.2:373(73)

Машкова І.М.

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОРІЄНТИРИ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ УКРАЇНОЗНАВЧОЇ ОСВІТИ В ДВОМОВНИХ І "РІДНИХ" ШКОЛАХ СУЧАСНОЇ КАНАДИ

У статті аналізуються методологічні орієнтири розвитку українознавчої освіти в двомовних і "рідних" школах Канади (аксіологічний, культурологічний, мультикультурний) в кінці ХХ та на початку ХХІ століття, що дозволяє дослідити ідеї та культурно-освітню спадщину українських канадських освітян у взаємозв'язках з реаліями і вимогами політики полікультурності канадського суспільства, цілісно охарактеризувати різні аспекти їхньої діяльності. Автор підкреслює важливість і доцільність використання педагогічного досвіду українських канадців в національній освітній практиці викладання української мови та інших українознавчих дисциплін на засадах мультикультурного підходу.

Ключові слова: *українознавство, аксіологічний, культурологічний, мультикультурний підходи, цінності, соціокультурне середовище, канадський мультикультуралізм.*

Вступ. В епоху глобалізації більшість країн знаходиться на різних етапах становлення полікультуралізму, що передбачає взаєморозуміння і толерантне ставлення до різних культур, їх особливостей та культурної спадщини. Збереження національної свідомості представників української спільноти за кордоном упродовж більше ста років забезпечувалось національним вихованням українських канадців. Аксіологічний, культурологічний та мультикультурний підходи дозволяють проаналізувати ідеї та культурно-освітню спадщину українських канадських освітян у взаємозв'язках з реаліями і вимогами політики полікультурності канадського суспільства, цілісно охарактеризувати провідні засади діяльності двомовних і "рідних" шкіл у Канаді. У період активних соціально-політичних процесів в сучасній Україні доцільно, на нашу думку, використовувати ще не досить оцінені надбання вчених освітян і практиків закордонного українства з його багаторічним досвідом згуртування.

"Культурологічна парадигма, побудована на синтезі національного і загальнолюдського, значно посилить інтелектуальні, моральні, політичні характеристики суспільства, а українознавчі цінності формуватимуть сприятливе для розвитку людини соціокультурне середовище, консолідуватимуть націю", – підкреслює Г. Філіпчук [10, с. 29].

Постановка проблеми. У сучасному світі глобалізаційні процеси сприяють прискоренню розвитку полікультурності в усіх сферах життя, тому особливо важливим є її впровадження в світові освітні системи. Канаду можна вважати лідером цього процесу, оскільки ще в 1988 р. федеральним урядом було прийнято "Закон про канадську мультикультурність" (The Canadian Multiculturalism Act), де одним із завдань стає оберігати та підтримувати використання в суспільстві інших мов, крім англійської і французької, зміцнюючи разом із цим статус та використання офіційних мов Канади.

Розвиток українознавчої освіти в Канаді відбувається під впливом суспільно-політичних, соціальних і педагогічних детермінант. Країна збагачує свою культуру і освіту завдяки різноманітному культурному корінню етнічних груп, надаючи їм можливість зберігати свою етнічну самобутність. Українська багатоструктурна, цілеспрямована і добре організована громада Канади стала прикладом не тільки для інших спільнот країни, для діаспор інших країн світу, але і для самої України, у збереженні національних і культурних цінностей і традицій, розвитку науки та освіти. Аксіологічна спрямованість формування взаємовідносин між учасниками педагогічного процесу, характерна для українських канадських освітян, відповідає сучасному ідеалу творчої людини ("людини культурної").

Зміст українознавчої освіти в двомовних і "рідних" школах Канади ґрунтується на засадах культурологічного, аксіологічного та полікультурного підходів, які є методологічними орієнтирами розвитку українознавчої освіти в сучасній Канаді.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Засади культурологічного та аксіологічного підходу до аналізу розвитку українознавчої освіти обґрунтували Т. Усатенко, П. Кононенко, Т. Кононенко та ін. Питання розвитку українського шкільництва та центрів українознавства в Канаді, тощо ґрунтовно аналізуються у працях українських учених Ю. Заячук, С. Романюк, І. Руснака та інших дослідників. Зокрема Т. Усатенко зауважує, що "аксіологічний підхід до українознавства суголосний поняттю культури, яка відтворює ментальні ціннісно-світоглядні орієнтації людини" [8, с. 64]. Методологічні засади полікультурної освіти в умовах глобалізації досліджують Ю. Булгаков, Л. Султанова, Л. Хомич,

Т. Шахрай та інші. Період широкого впровадження ідей полікультурності в світові освітні системи в Європі і на Північноамериканському континенті досліджує Н. Мукан, що відзначає, що "полікультурний компонент офіційної політики Канади дозволяє багатьом групам емігрантів та їх нащадкам зберегти рівень культури історичної батьківщини. Право мігрантів, представників національних меншин, на культурне самовираження закріплено в освітніх програмах більшості провінцій Канади, влада яких підтримує і фінансує вимоги емігрантських громад "третьої мови" (українців, італійців, німців), забезпечуючи навчання рідною мовою" [6, с. 146]

Метою статті є обґрунтування методологічної основи розвитку українознавчої освіти в двомовних і "рідномовних" школах сучасної Канади, з урахуванням основних положень аксіологічного, культурологічного, мультикультурного підходів

Основний виклад. Канадський полікультуралізм (мультикультуралізм) можна вважати базовою рисою канадського суспільства, канадською сутністю, основою канадської ідентичності, або загальноканадською ідентичністю, оскільки він об'єднує її спільноти в одне ціле. У теперішній час серед населення Канади можна виділити більше, ніж 100 чітких етнічних груп, періодичні видання яких виходять у світ на 60 мовах. Федеральний уряд приділяє величезну увагу розвитку освіти країни, тому, орієнтуючись на цю полімовну, офіційно білінгвальну країну з її різноманітними численними навчальними програмами, ефективними високотехнологічними навчально-методичними ресурсами, доцільно використовувати досвід канадських освітян для оптимізації навчання рідних та іноземних мов (особливо другої мови) в інших багатомовних країнах, у тому числі в Україні.

Флагманом наукового та навчально-методичного напрямків розвитку українознавства в Канаді залишається Альбертський університет, проте важливий внесок робить Департамент германських та слов'янських студій Манітобського університету, українську мову в якому вивчають не тільки філологи, а також студенти медичного, географічного, політологічного та деяких інших напрямків спеціалізації. Саме в провінції Манітоба в 1979 році було введено і розповсюджено Англійсько-українську двомовну програму (EUBP – English-Ukrainian Bilingual Program), яка підвищує академічний рівень та якість знань учнів, збагачує та доповнює рідну мову дитини та додаткові мови, розвиває критичне мислення та визнання культурної різноманітності в Канаді та світі. Ця програма за останні десятиріччя заслужила визнання в світовій громаді.

Українознавство, за визначенням Т. Усатенко – "специфічна інтелектуальна практика пізнання, осмислена система знань про фундаментальні основи українського буття, найзагальніші ментальні сутності, смисли, цінності, оцінки у ставленні до природи суспільства, духовного життя, про досвід у найширшому розуміння." [9, с. 11]. П. Кононенко розглядає українознавство як цілісну систему знань про Україну і світове українство, а Т. Кононенко підкреслює, що існує розгорнута концепція інтегративної гуманітарної науки – "Українознавство", над якою працювали відомі вчені України та зарубіжжя, починаючи з 1991 р." [3, с. 6; 4, с. 218]

Загальну гуманітарну освіту дає середня загальноосвітня школа, де вивчаються поряд з природничонауковими дисциплінами рідна та іноземні мови, література, історія, країнознавство тощо. В Канаді у цьому соціокультурному середовищі українознавство розглядається як сукупність наук про Україну: українська мова, українська література (яка тепер містить і діаспорну спадщину), історія України (та зарубіжного українства), етнографія, різні види мистецтва (традиційні національні художні в тому числі) тощо.

Полікультурність передбачає культурологічну освіту і виховання, цінності, ціннісні орієнтації у соціокультурному середовищі на різних рівнях. Мультикультурний підхід в українознавчій освіті об'єднує різні культурні групи та демонструє специфіку співіснування різних культур на принципах соціальної рівності і організації соціокультурного освітнього середовища на концептуальних засадах діалогу культур в рамках однієї держави, як то, наприклад, у Канаді.

Світоглядна чи ціннісно-орієнтаційна функція навчального середовища розкриває зміст моральної спрямованості навчального колективу – соціальну цінність, інтегративну єдність її мети, цілей, мотивів, перспективи розвитку колективу. Під соціокультурним середовищем ми розуміємо сукупність суспільних, матеріальних і духовних умов, факторів, відносин тощо, в яких існує особистість і які так чи інакше впливають на її свідомість, поведінку та діяльність. Вплив соціокультурного середовища на особистість і її подальший розвиток здійснюється через мікросередовище (групу, сім'ю, неформальну групу), безпосереднє соціальне середовище, що є сполучною ланкою між особистістю і суспільством [11, с. 526-27].

Цінності, пов'язані з соціокультурним контекстом, є фундаментом культури, а культура – предметним полем формування цінностей [7, с. 401]. Відповідно до загального функціонального визначення цінності: цінністю називається спосіб упорядкування світу, що відображає характер людської зацікавленості в чому-небудь. Цінністю вважають також явища суспільної свідомості, які виражають інтерес до предметних цінностей в ідеальній формі (поняття справедливості, несправедливості, ідеали, моральні норми і принципи). Дані понятійні структури є духовними та морально-етичними цінностями, й не просто описують певні явища реальності, як дійсні, так і уявні, але дають їм оцінку. Серед моральних цінностей слід особливо виділити соціальну справедливість, а саме сприйняття масовою свідомістю

розподілення доходів і життєвих благ у суспільстві, а також наявність рівних можливостей для самореалізації і просування особистості соціальними ступенями.

Західний світ сформував два напрямки соціальної відповідальності. В північноамериканській моделі переважає уклін на філантропію, коли компанії та окремі особи інвестують частину прибутку в соціально корисні ініціативи, як то в освіту і культуру. Яскравими прикладами цього є канадські українознавчі інституції і програми, засновані і підтримані канадськими меценатами.

Епоха постмодерну змінила пріоритети, поставивши у центр уваги особистість, яка вперше усвідомила себе як мікрокосм, як частину світової культури, де на основі діалогу культур вона пізнає себе у своїй власній, збагачуючи культурологічний досвід людства [2, с. 5].

Оскільки сім'я залишається основним ядром суспільства і певною мірою забезпечує єдність сімейного і суспільного виховання, на неї лягає тягар великої відповідальності за формування високої духовної культури, моральних переконань, соціальної підготовки дітей і молоді до життя не тільки у своїй країні, а й у глобальному просторі. Родина впливає на визначення життєвих цілей і цінностей людини, формування шкали її потреб. Проте, інформація без кордонів, масова культура щоденно підринають цей вплив. Доля суспільства в майбутньому залежить від того, яку особистість формують сьогодні сім'я, освіта, релігія, засоби масової інформації тощо.

Безперечно, сучасна постіндустріальна епоха вносить у моральні закони нові положення, які відповідають вимогам сьогодення. Проте вона вважає себе також у праві відмітати застарілі з її погляду традиційні моральні цінності, наприклад, такі, як ідея соборності, протиставляючи їй хибну єдність глобальної свідомості. Проте, соборність як одна із плідних ідей вітчизняної релігійної філософії, що означає зв'язок свободи і єдності багатьох людей на ґрунті їх спільної любові до одних і тих же цінностей, може слугувати мистецтву виховання. Головна ідея, яка об'єднує різні розуміння поняття "соборна особистість" – це ідея надіндивідуальної природи особистості, її існування в єдності з природним і соціальним оточенням [1, с. 8].

Виходити за межі власних інтересів, діяти заради іншого – це мінімальна вимога релігійності, що збігається із мораллю. В Україні зараз існування духовності безпосередньо обумовлюється відродженням релігії, намагаючись не допустити, щоб відмирили глибинні основи моральності, її переплетене із релігією коріння.

Т. Михайленко у своїх дослідженнях висвітлює роль українських релігійних організацій у вихованні національно свідомих і національно орієнтованих особистостей і вважає українську церкву осередком збереження національної самобутності етнічної спільноти в Канаді. "Найкращі здобутки релігійних організацій у вихованні підростаючих поколінь, – пише вчений, – використовуються українською діаспорою для впровадження національної ідеї українства в житті української етнічної громади" [5]. З перших днів перебування за кордоном, церква була духовним джерелом канадських українців. Вона продовжує відігравати значну роль у збереженні форм і методів національного виховання української молоді в умовах діаспори, тому національна система виховання використовує її кращі здобутки. Одним із важливих результатів їх плідної співпраці стали "Українська виховна система" (УВС) та "Виховний ідеал зарубіжного українця", а також створення, у зв'язку із забезпеченням "дії" цих документів Світової Координаційної Виховно-Освітньої Ради (СКВОР).

Едмонтонські католицькі школи (Школа Святого Мартина, Школа Святого Матея, Школа Святого Кевіна та Школа Остин О'Браєн) працюють за Українсько-англійською інтернаціональною двомовною програмою, яка розкриває різноманіття української культури. Діти беруть участь у святкуваннях, що допомагають їм осягти розуміння української католицької віри з особливим наголосом на візантійському обряді. Різні заняття, зокрема такі, як розмальовування писанок і випікання пасок, передають знання українських ремесел, символів, традиційної їжі. За допомогою програми традиційної музики та літератури поглиблюються культурні зв'язки.

Культурологічна функція українознавчої освіти полягає у реалізації культурологічного впливу українознавчих дисциплін на розвиток учнів, їх батьків, самих учителів, інших членів спільноти на різних рівнях соціокультурного середовища. Оскільки освіта безумовно є сферою соціокультурної діяльності, вона відкриває великі можливості для формування в особистості культурологічної основи, завдяки осягненню світової культури. Цей процес обумовлюють культурологічна діяльність плюс система соціокультурних факторів. Останнім часом філософи і педагоги все частіше звертаються до культурології як до науки, яка допомагає розумінню соціокультурних аспектів освіти [2, с. 15-16].

У контексті розвитку освіти на культурних засадах важливим є поняття культури особистості як мети і фактора освіти, а у концепції культурологічного підходу особистість постає як епіцентр культури, її найвища духовна цінність. Формування в учнів таких важливих якостей, як уміння діалогічного спілкування, взаєморозуміння, прагнення пізнати логіку один одного, адаптуватися в групі, в колективі є, наприклад, одним із основних завдань канадської українсько-англійської двомовної програми та "рідних" шкіл.

Висновки. Канадські вчені та педагоги приділяють значну роль розвитку української мови та інших українознавчих дисциплін, чому сприяє активність української діаспори, яка підтримується

федеральним урядом в атмосфері реального канадського мультикультуралізму, співпраця канадських та українських освітян, підвищення якійсної складової навчальних програм та методик із застосуванням інноваційних технологій, посилення наукової складової завдяки ефективному співробітництву дослідницьких інституцій з освітянами-практиками.

Оскільки українознавчі дисципліни за своєю сутністю є культурологічними, ціннісно-орієнтованими та розвиваються у полікультурному середовищі, можемо впевнено стверджувати, що аксіологічний, культурологічний та мультикультурний підходи є методологічними орієнтирами розвитку українознавства в двомовних та "рідних" школах сучасної Канади. Українські канадські освітяни творчо використовують світову українознавчу теорію і практику, впроваджують основні надбання в освітній процес інших полікультурних держав. Принцип діалогу культур, безумовно, покладений в основу реалізації полікультурного підходу до сучасної українознавчої освіти в Канаді. Збереження протягом більше, ніж століття традиційних етнонаціональних цінностей та збагачення їх власними, або сформованими під впливом інших культур є характерною рисою української діаспори Канади. Активну участь українських канадських освітян у формуванні нового прогресивного полікультурного середовища Канади та аксіокультурний розвиток українознавчої освіти можна впевнено розглядати як соціокультурну творчість.

Гуманізація освіти, притаманна канадському суспільству, – один із соціально-педагогічних принципів, який відображає спрямованість розвитку освіти на гуманні стосунки в суспільстві як загальнолюдську цінність, процес створення умов для самореалізації, самовизначення особистості в просторі сучасної культури, створення у навчальному закладі такого соціокультурного середовища, яке б стимулювало і спонукало особистість до творчості і саморозвитку, сприяло б внутрішній переорієнтації системи духовних цінностей, усвідомленню власної гідності і цінності іншої людини, формувало б почуття відповідальності та причетності до минулого, сучасного і майбутнього.

Перспективи дослідження проблеми. Предметом подальших наукових пошуків є обґрунтування періодизації розвитку українознавчої освіти у шкільництві Канади.

Використані джерела

1. Бастун М. В. Соборна особистість в умовах міжкультурного існування / М. В. Бастун // Психолого-педагогічні засади розвитку соборності особистості: Матеріали науково-практичної конференції / Редактор В.І. Панченко. – К.: ПВТП "LAT & K", 2009. – С. 8-10.
2. Иванова Т.В. Культурологическая подготовка будущего учителя / Т.В. Иванова // Монография. – К.: ЦВП, 2005. – 282 с.
3. Кононенко П.П. Слово до читача / П.П. Кононенко // Збірник наукових праць Науково-дослідного інституту українознавства Том I. – Київ : Видавництво "Міленіум", 2004 / Заг. ред. П.П. Кононенка / – С. 6-14.
4. Кононенко Т.П. Українознавство : інтегративне гуманітарне знання про Україну та світове українство – як протосистема дисциплін віртуального університету українознавства (розгорнуті тези-завдання) / Т.П. Кононенко // Збірник наукових праць Науково-дослідного інституту українознавства Том I. – Київ : Видавництво "Міленіум", 2004 / Заг. ред. П.П. Кононенка / – С. 217-219.
5. Михайленко Т.В. Національне виховання молоді української діаспори в Канаді (кінець XIX-XX ст.) : автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / Т. В. Михайленко ; Ін-т педагогіки АПН України. – К., 2008. – 20 с.
6. Муқан Н.В. Світовий та канадський досвід багатокультурності / Н.В. Муқан // Нові технології навчання. Наук.-метод. зб. / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки. – Київ-Вінниця, 2011. – Вип. №67. Частина 1. – С. 144- 147.
7. Скотний В.Г. Філософія символічного світу. Цінності. / В.Г. Скотний // Філософія. Історичний і систематичний курс. – К.: Знання України, 2005. – 575 с.
8. Усатенко Т.П. Українознавча ціннісно-смілова концептосфера – важливий чинник у підготовці майбутнього педагога / Т.П. Усатенко // Аксіологічний підхід – основа формування цілісної особистості майбутнього педагога : [кол. мон. / за заг. ред. Л.О. Хомич]. – Київ-Ніжин: Видавець ПП Лисенко ММ, 2010. – 143 с.
9. Усатенко Т.П. Епістеміологія українознавства: педагогічний контекст: [монограф.] / Т. П. Усатенко. – Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014. – 128с.
10. Філіпчук Г.Г. Культурологічна основа сучасної школи / Г.Г. Філіпчук // Розвиток особистості в полікультурному освітньому просторі: Зб. Матеріалів Міжнародного конгресу Слов'янські педагогічні читання. – Черкаси : Вид-во ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2005. – С. 26-29.
11. Ягупов В.В. Педагогіка: навч. посібник / В.В. Ягупов. – К.: Либідь, 2002. – 560 с.

Mashkova I.

**METHODOLOGICAL ORIENTATION POINTS
OF THE DEVELOPMENT OF UKRAINIAN-LANGUAGE STUDIES
IN BILINGUAL AND "NATIVE" SCHOOLS IN TODAY'S CANADA**

The article analyzes methodological orientation points of the development of Ukrainian-language studies in bilingual and "native" schools in Canada (axiological, culturological, multicultural) at the end of XX and the beginning of XXI century. It allows to review the ideas, reality, cultural and educational heritage of Ukrainian-Canadian educationalists related to multicultural policy and to characterize different aspects of their activities.

The analysis of psychological, pedagogical, methodological, culture studies and other works of prominent Ukrainian and Canadian educators reveals a considerable role and significance of axiological, culturological and multicultural approaches in forming professional competence of teachers and contemporary ideal of a creative personality ("a person of culture"). Polyculturalism implies cultural studies and education, values and valuable orientations in multilevel socio-cultural environment. Values related to socio-cultural context are the ground of culture, and culture is the subject area of forming values.

The development of Ukrainian-language studies in Canada today is influenced by some socio-political, social and pedagogical determinants. It is effectively realized on the ground of axiological, culturological and multicultural approaches. Efforts and attempts of Ukrainian-Canadian educationalists resulted in high quality Ukrainian-language learning programs and methodology that are due to the cooperation of talented scientific and practical educational staff applying new innovative technologies. Since national self-identification is realized through the native language (mother tongue), its learning and practical using by the Ukrainian community in Canada for more than 100 years was the very challenge but due to the Ukrainian Diaspora activities and federal government support it is in Canada where Ukrainian-language studies are realized in the most effective way.

The author considers schooling to be an important factor of Ukrainian Diaspora self-identification and activities in Canada that promotes forming and maintaining national identity of new generations of Ukrainians abroad as an integral part of active Ukrainians worldwide and emphasizes the prospectives of the positive experience of multicultural education in Canada and their implementation into polycultural nations' education systems.

Key words: *Ukrainian-language studies, axiological, culturological and multicultural approaches, values, sociocultural environment, Canadian multiculturalism.*

Стаття надійшла до редакції 29.10.2016 р.